

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2025

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2025

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 26.09.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 26.09.2025 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. Типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 26.09.2025 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АМИРОВА А.Б., БЕЙСЕНБАЙ А.Б., ШЫРЫН Х.	Қазақ, ағылшын тілдеріндегі «халық» ұғымының мақал-мәтелдердегі көрінісі	7
КАСПИХАН Б.К., СӘРСЕНБАЙ Ж.А., ИГИЛИКОВА С.И.	Тоныкөк ескерткішінің графикалық және орфографиялық ерекшеліктері	19
КОПБАЕВА Ж.Т., АБДИРАСИЛОВА Г.Қ., БЕКЕНОВА Г.Ш.	Түркі ескерткіштері тіліндегі есімдіктер мен қазіргі түркі тілдеріндегі параллельдер: көне жұрнақтар негізінде	31
ҚҰРМАНБАЙҰЛЫ Ш., ӘЛІМБЕК Г.	Әлихан Бөкейхан еңбектеріндегі мақал-мәтел қолданысы	43
МЫРЗАБАЕВА Б.Д., АЛКЕБАЕВА Д.А., БАЕШОВА Б.Ш.	Қазіргі тіл біліміндегі «тіл» және «сөз» ұғымдарының арақатынасы, сөздің прагматикалық мәні	64
НУСУПОВА А.Ж., ТОҚТЫБАЕВА Ж., ҚҰРМАНБЕКОВА З.Р.	Қазақ тіліндегі гибрид сөздер: жасалуы және қолданысы	78
ӨМІРБЕКОВА Ж.Қ.	Этномәдени компоненттің тіл мен мәдениет сабақтастығындағы орны	88
РАМАЗАНОВ Т.Б., СОЛТАНБЕКОВА А.Ә., ШОРТАНБАЕВ Ш.А.	Мектеп оқулықтары терминдерінің тілдік ерекшелігі («Құқық негіздері» пәні мысалында)	99

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES

АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә.	Есенғали Раушановтың «1932 жыл. Қазақстан» өлеңінде аштық зұлматының бейнеленуі	117
AMANKULOVA L.A., ZHAIKGASBAYEVA K.B.	Manifestations of national mentality in contemporary kazakh poetry	126
BAILIYEVA U.B., DADEBAEV ZH., DAUTOVA B.D.	The degree of equivalence in translating the concept of “qairat” (willpower) in A. Kunanbayev’s works	134
БАЙТУРИНА У.К., ШОМАНОВА Г.К.	Американский текст Ф. Достоевского. Идея и сюжет как открытия реализма	147

КЕМЕҢГЕР Қ.Р., ЖҰМАҒҰЛ С.Б.	Мағжан Жұмабайұлының «Ертегі» поэмасы: тарихи және көркемдік шындық	155
ҚАБЫЛОВ Ә.Д., ҚАМАРОВА Н.С., ШОҚАЙ М.Т.	Әбіш Кекілбайұлы – публицист	164
МӘДІБАЕВА Қ.Қ., МАҒАЗБЕКОВ Н.Ж., РАХМАНОВА Н.М.	Абайдың ақындық кітапханасы: ортағасырлық түркі поэзиясы дәстүрі	177
ТОҚТАР Г.М.	Тәуелсіздік идеясы алаш қаламгерлерінің басым бағыты	187

**ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ /
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ /
METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

BAZARBЕКОВА D.M., ADILOVA ZH.K., SAMSENOVA G.S.	Application of precedent texts in russian language lessons	198
BEISENBAYEVA L.ZH.	Assessing students' oral proficiency in cooperative learning (cefr framework)	209
КҮЗЕМБЕКОВА Ж.Ж., ДЕМЕСИНОВА Ж.О.	Айтылым субтестілерінің құрылымы мен бағалау жүйесі	217

А.Ж. НУСУПОВА¹ Ж. ТОҚТЫБАЕВА² *З.Р. КУРМАНБЕКОВА³

М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан^{1,2,3}
(e-mail: asima.nusupova@mail.ru¹, Zadyra.toktybaevaa@gmail.com²,
kurmanbekova.zulfiya@mail.ru³)

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ГИБРИД СӨЗДЕР: ЖАСАЛУЫ ЖӘНЕ ҚОЛДАНЫСЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қазақ тілінде гибрид сөздердің пайда болуы мен қолданылуы тілдің дамуының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Бұл мақалада гибрид сөздердің жасалуы мен олардың қолданылуы қарастырылады. Гибрид сөздер екі немесе одан да көп тілдерден алынған элементтерді біріктіру арқылы жасалады және олардың көпшілігі ғылыми, техникалық, ақпараттық технологиялар саласында кеңінен қолданылады. Мақалада гибрид сөздердің қазақ тілінің құрылымына әсері, олардың тілдік қоры мен жазба коммуникациядағы рөлі де талқыланады. Сонымен қатар, тілдегі жаңа сөздер мен терминдердің қалыптасуы, сөз тудыру процесі және графоорфографиялық өзгерістер де зерттеу объектісі ретінде қарастырылған.

Қазақ тіліндегі гибрид сөздер: Жасалуы мен қолданылуы. Қазіргі уақытта тілдің интеграциясы, яғни жақындасуы мен араласуы барлық тілдерде байқалатын құбылысқа айналды. Қазақ тіліндегі гибридтену — бұл шет тілдерінен алынған элементтерді біріктіру арқылы жасалатын сөздер. Мұндай сөздер жиі ғылыми, техникалық салада және жазба коммуникацияда кездеседі. Гибридтену тілдегі кірме сөздердің көбеюіне, жаңа ұғымдарды білдіретін сөздердің пайда болуына алып келеді. Бұл құбылыс, әсіресе, жаппай компьютерлендіру мен ғылым мен техниканың дамуы барысында белсенді түрде байқалады.

Түйін сөздер: гибрид сөздер, қазақ тілі, интеграция, кірме сөздер, тіл тазалығы.

Кіріспе. Гибридтену ерте кезден бастап қалыптасқан және көптеген халықтар мен елдер арасындағы саяси, экономикалық және мәдени қарым-қатынастар нәтижесінде кең таралған.

Мысалы, көптеген ғылыми терминдер грек және латын тілдерінің элементтерін біріктіру арқылы жасалған (мысалы, «биология» – грекше «био» – «өмір» және латынша «логия» – «ілім»).

Тілдегі өзгерістер — бұл тілдің уақыт өте келе дыбыстық, грамматикалық, лексикалық және семантикалық құрылымында болатын өзгерістер процесі. Бұл өзгерістер табиғи түрде жүреді және қоғамның дамуымен, мәдениет пен технологиялардың ықпалымен қатар жүреді.

Тілдегі өзгерістер — тілдің табиғи эволюциялық процесі, ол қоғамның дамуымен бірге жүріп, тілдің тірі әрі икемді екендігін көрсетеді.

Әр елдің тілдері арасында саяси, мәдени және экономикалық көпір бар. Ақпараттың секунд сайын қарыштауын ескерсек, компьютер мен техникалық құралдардың қолжетімділігі әсерінен ғылыми жиындар мен әлеуметтік желілер арқылы күн сайын кірме сөздердің саны артып келеді.

Қай елдің тілін алсақ та, кірме сөздердің саны жетіп артылады, кірме сөздермен қатар жаңа сөздердің жасалуы, туындауы үлкен үдеріске айналды. Сөз тудыру мен сөз түрлендіру процесінде кірме сөздің мән-мағынасын өзгертіп жібермеу басты жолға қойылған. Сөзге балама табу, жартылай аудару үлкен ахуал туындатып отыр.

Кірме сөздерді қабылдайтын және түрлендіретін тілдер тобын екіге бөліп қараймыз, олар: донор тілдер және реципент тілдер. Донор тілдер тобына ықпалы күшті, кез-келген салада орны бар тілдерді жатқызамыз. Біздің қазақ тіліміз қабылдаушы, нақтырақ айтқанда реципент тілдер тобына сай келеді. Қатар жүретін тілдің, екінші бір тілге ықпалын тілдегі әртүрлі өзгерістер мен көріністер арқылы байқауға болады. Қазіргі таңда кеңінен үрдіс алған «гибридтену» түсінігі бар. Тіл білімінде «қоспа, будан» деп аталып жүрген гибрид сөздердің пайда болуынан бастап, көбейіп, әрі қарай сол тілде нақтыланып, орнығып қалады [1,186].

Интеграция заманында сөздердің көптігінен гибридтену бір жағынанын қалыпты болып көрінуі мүмкін, екінші жағынан тілдің эстетикасына қарсы келеді.

Кірме сөздер арқылы тілдің баюы да бар, кейінге қалуы да бар. Қазақ пен қазақ амандасса «ассалаумуағалейкум немесе үлкен-кіші «амансызба, сәлеметсіз бе!» - деп, қиылып тұратын, уақыт өте келе «привет» еді, заман ағымы ма, әлде Еуропа мәдениетімен байланысымыз нығая түсті ме, әйтеуір бүгінгі таңда «Хэй, Хай, Хеллоу» сөздерін тым жиі еститін болдық [2, 152].

Міне, осы секілді тілдің тазалығы мен сақталуы, ұлт пен ұлыстың қарым-қатынасында өміршеңдігін жоғалтпауы үшін алаңдауымыз керек. Сонымен қатар, халықаралық терминдер де кәсіби сөздер қатарын гибридтермен байытып отырғаны да анық құбылыс.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Мақала материалдары гибрид сөздер туралы зерттеу жүргізудің тәсілдері мен әдіснамасы қарастырылады. Бұл зерттеу барысында қолданылатын әдістер мен тәсілдер зерттеу объектісін терең талдауға, қазақ тіліндегі гибрид сөздердің жасалуы мен қолданысын тиімді түрде бағалауға мүмкіндік береді. Мақалада тілдік мысалдарды талдау, салыстыру, сипаттау, танымдық тұрғыдан баяндау әдістері қолданылды.

Қазақ тіліндегі гибрид сөздердің қоғамда қалай қабылданатынын білу үшін сауалнамалар мен интервьюлер жүргізіледі. Бұл әдіс тілдің дамуына қатысты адамдардың көзқарастарын зерттеуге мүмкіндік береді.

Мақалада қолданылған әдістемелер гибрид сөздердің жасалуы мен қолданысын жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Әрбір әдіс зерттеудің нақты мақсаттарына бағытталған және олардың нәтижелері қазақ тіліндегі гибрид сөздердің қазіргі жағдайын анықтауға көмектеседі.

Талқылау мен бақылау. Неміс ғалымы, философ, лингвист В. Гумбольдт тілді «тірі ағза» ретінде қарастырған алғашқы ғалым. «Тіл — тірі организм» түсінігіне көптеген зерттеуші-ғалымдар толыққанды келіседі [1, 187]. Тілдің динамикалық өсуі, қоғамдағы үздіксіз өзгерісі, жойылу немесе жаңару процестері бар.

Швейцариялық лингвист Ф.Соссюр тілді ескіретін, дамитын, өзгертін жүйе деп қарастырады. Орыс-америка лингвисті Роман Якобсон «тіл- өзіндік заңдылықтары бар, динамикалық жүйе» - деп есептейді. Америкалық тілші, ғалым Н.Чомски тілді когнитивті жүйе деп есептеген [2, 156].

Ағылшын тіліндегі сөздердің шамадан тыс көп ағылып келуінің себебі: жаңадан қалыптасқан кәсіптер мен ғылымға айналып үлгерген кейбір онлайн салада гибридтерминдер кең етек алды. Мысалы, СММ – маманы, PR-менеджер, т.б.

Гибрид сөздердің жасалуына қарай мынадай екі түрге бөлінеді:

Кірме сөз + қазақ тілінің қосымшасы;

Қазақтың төл сөзі + кірме қосымша

Күрделі сөздер қатары да будандасып отырады (нормоөлшегіш, кофе-брейк, т.б.)

Гибрид сөздер қатарын толықтырып тұрған -лық, -лік, -лық, -дық, -дік, -тық, -тік қосымшалары: инженерлік, инфрақұрылымдық, трендік, вакуумдық, т.б

Сөздерді будандастыруға күрделі сөздер қатары мынадай:

Қос сөз: Вип-бөлме, веб-парақша, т.б.

Тіркес түрінде: онлайн түрде, жабық есік форматында, ұлттық валюта, ұлттық бренд, отандық бренд, қысқа метражды, т.б.

Біріккенсөздер: инфрақұрылым, бейнечат, видеоқабылдау, бейнедиск, бейнегенератор, бейнетерминал, т.б.

Қысқарған сөздер: СММ, ИМ, PR, IT т.б.

Лингвистикалық еңбектерде «гибрид сөздер» деп, негізінен құрамындағы компоненттерінің санына қарамастан, бір мағынаны білдіретін; құрылымында төл сөздер мен кірме компоненттері бар сөздер айтылады.

Өзгеріске ұшыраған сөздердің көбісі анықтауыш қызметін атқарады. Күнделікті қолданыста қай сөйлемімізге қарасақ та, гибридтенген сөздер тізбегін көреміз. Мысалы: Ішкі істер министрлігі, инфляциялық өзгерістер, ішкі бюджет, педагогикалық кеңес, анемия ауыруы, қант диабеті, этномәдени түсінік, ұлттық стиль, алкогольді тәуелділік, Халықаралық терминдер, ауқымды конференция, гуманитарлық көмек, тіркеу журналы, Республикалық отырыс, т.б.

Терминкомда да, лексикада да гибрид сөздерді ескермей кететініміз жасырын емес. Қажеттілікке қарай, қолданысқа керек болған соң қолданғанымызбен, тілде біршама кедергілер тудырады. Медицина саласында тіпті өзгеріс жасай алмай келеміз, себебі медициналық терминдер қазақ тілінде бірізді емес және көптеген ауру атаулары дәстүрлі емде ғана айтылып, ғылым тілінде өзгеріп кетеді. Дәрі-дәрімектердің атауы өз алдына бөлек ғылым [3].

Өзгеріске ұшыраған сөздердің әртүрлі екендігін атап өттік, емле ережесінде кейбір сөздер қалай бар солай жазылатындығы да ескерілген.

Қосымшалармен жасалатын гибрид сөздер қатары да аз емес:

1-кесте. Термин сөздерге жалғанатын қосымшалар

Қосымшалар	Мысалдар
-лық, -лік, -лық, -дық, -дік, -тық, -тік	инженерлік, инфрақұрылымдық, трендік, вакуумдық, т.б.
-ш, -шка	апаш, апашка, аташка, әпкешка, көкешка, көрпешка, жездешка, тәтешка, немерешка, балашка, бөлешка, боташка, боташ, кап-карашка
-ка	жанымка, күнімка, боташка, бопашка, балашка, Жасминка, Аминка, Мадинка, т.б.
-ики	қыздарики, достарики
-ский	Қазақбайский, қыздарский, ұлдарский, мұғалімдерский, балаларский, мектепский, оқушыларский, ауылбайский
-уша (Көбінде соңы «а» дауысты дыбысына аяқталған кісі аттарына жалғанады)	Жадыруша, Асимуша, Жазируша, Фатимуша, т.б.
-ля қосымшасы соңғы дыбысы үнді дауыссызға аяқталса жалғап айту үлкен үрдіске айналған	Айгуля, Анеля, Жанеля, Аселя, т.б.

Қазақ тіліндегі «-шка» қосымшасы көбінесе орыс тілінен енген сөздерге бейімделіп, зат есімдерді кішірейту немесе еркелету мағынасында қолданылып жүр. Бұл қосымша түпкі мағынасын өзгертпей, оған жылы, бейресми немесе эмоционалдық реңк береді. Алайда, бұл құбылыс орыс тілінің ықпалында қалыптасқан және әдеби қазақ тілінде мұндай қолданыс сирек кездеседі. Көбінесе бейресми тілде, тұрмыстық қарым-қатынаста жиі қолданылады.

-лык, -лік, -лық, -дық, -дік, -тык, -тік қосымшалары сөздерге жалғанып, олардан зат есімдер мен ұғымдар жасайды. Сөздің соңғы дыбысына байланысты өзгеріп отырады.

Қазақ тіліндегі «-ка» қосымшасы көбінесе орыс тілінен енген сөздерге жалғанып, бейресми және тұрмыстық сипаттағы атауларды немесе ұғымдарды білдіру үшін қолданылады. Бұл қосымша әдеби тілде сирек қолданылады және көбінесе ауызекі тілде, орыс тілінің ықпалы байқалатын тұрмыстық сөйлеуде жиі кездеседі.

-уша қосымшасы кейбір жіңішке дауысты дыбыстардан кейін де жалғанатын кездері болады: Мейрейуша, т.б.

-ля қосымшасы қазақ тілінде ойын немесе жеңіл қарым-қатынас барысында, көбіне жастар арасында, орыс тілінің ықпалында қалжың ретінде қолданылады. Әдеби тілде мұндай қолданыстар кездеспейді.

Бұл жерде біз төл сөздеріміздің кірме қосымшаларды онша қабылдамайтындығын аңғарамыз. Мысалы, Толқын, Айкүміс, Толғанай, Жайдарлым, ана+шым, әке+шім, әпке-тай, аға+тай, жеңге+тай, т.б.

Қазіргі таңда отандық, аты шулы, брендке айналған кәсіпорындардың көбісі өзінен кейін апостроф қойып, «'s» қосымшасын жалғап қояды. Мұндағы «'s» қосымшасы ағылшын тіліндегі тәуелдік жалғаудың қызметін атқарады. Мысалы, Zheka's, Abay's. Тура осы үдеріс Papa Jhon's, The Sister's, men's shop сияқты басқа тілдерде жазылған кәсіпорындарда да байқалады.

Қазақ тілі бай тіл, ережесі мен емлесі толық зерттелген дейміз де, орыс тіліндегідей «приставкалар» жоқ деген түсінікті қалыптастырып алдық [4, 65]. «Приставкаларды» сөз алды қосымшалары деп келеміз. Гибрид сөздер жасауда осы сөзалды қосымшалары өте көп көлемде кездеседі:

2 – кесте. Күрделі сөздерге жалғанатын қосымшалар

Сөзалды қосымшалары	Бірге жазылатын сөздер	Қос сөз ретінде жазылатын сөздер
Супер-		Супер - студент
Супер -		Супер – белсенді
Гипер-	Гипермедиа	
Гипер-	Гипербелсенді	
Гипер-	Гиперсілтеме	
Гипер-	Гипербайланыс	
Гипер-	Гиперссылка	Гипер-сілтеме
Псевдо-	Псевдопатриот	
Де-	Делексикалану	
Экс-		Экс-министр
Экс -	Эксәкім	
Мега-	Мегажеңілдік	Мега-жеңілдік
Анти -	Антидірілдеткіш(антивибратор)	
Авто -	Автобұғаттау	
Авто -	Автотұрақ	
Авто -	Автоөлшем	
Авто -	Автосайман	
Авто -	Атозауыт	
Теле -	Телебағдарлама	

Гибрид сөздердің басым бөлігі бұқаралық ақпарат құралдары арқылы енеді. Публицистикалық стильде анықтамасы беріліп, қалың бұқараға біртіндеп тұрақтануда.

Тілде өзгеріске ұшыраған сөздер әртүрлі құрамда кездеседі. Бұдан сөздердің артықшылығы – белгілі уақыт шеңберінде өзекті болған мәселелерді атау үшін

қолданылады; көп құрамнан тұрса да бір ғана мағына беріп тұрады. Гибрид сөздердің қос сөздер түрінде келетіні қазақ тілінің қалыптасқан модельдеріне ұқсай бермейді.

Гибрид сөздер тілдің морфологиялық құрылымына жаңа элементтер қосуы ықтимал. Сондай-ақ, олар жаңа синтаксистік құрылымдардың пайда болуына себеп болуы мүмкін. Гибрид сөздер тілдің фонетикалық жүйесіне жаңа дыбыстар немесе дыбыстық комбинациялар енгізуі де мүмкін. Сонымен қатар, олар көпмәдениеттілікті айқындай отырып, әлемдік мәдениеттер арасындағы өзара байланыстарды бейнелей алады. Тілдің даму процесінде гибрид сөздер маңызды рөл атқарады, олардың пайда болуы мен таралуы тілдің эволюциясының бір бөлігі [5].

Қазақ тіл білімінің негізін қалаушы Ахмет Байтұрсынұлы да тілдің үнемі өзгерісте болатындығын атап өткен, сондықтан оны сақтау мен дамыту міндеті аса маңызды. Оның құрастырған қазақ тілінің әліпбиі қазақ халық мәдениеті мен білімінің негіздерін жаңғыртуға бағытталған. Бұл реформа жалпы халыққа арналған, әрбір қазақ баласының тілдік білім алуын жеңілдетуге тырысты. Тілдің дамуының заңдылықтары, оның ішкі құрылымы мен динамикасын зерттеу қоғамның тілдік қалыптасуына және мәдениетін жаңғыртуға мүмкіндік береді. Байтұрсынұлының ойлары бүгінгі күні де өзекті. Олар тілдің тек байланыс құралы ғана емес, сонымен қатар ұлттың бірегейлігін қалыптастырудағы, мәдени тарихты сабақтастырудағы маңызды рөлін білдіреді. Тілді дамыту — қоғамдық даму мен ұлттық сана-сезімді нығайтудың негізі [6, 215].

Тіл біліміндегі белсенді үдерістер – тілдің дамуы мен эволюциясы барысында орын алатын табиғи өзгерістер мен құбылыстар. Бұл үдерістер тілдің ішкі құрылымы мен қолданысына тікелей әсер етіп, оның заманауи жағдайларға бейімделуіне көмектеседі. Олар жаңа сөздердің пайда болуы, мағыналардың өзгеруі, тілдік нормалардың ауысуы және өзге тілдермен қарым-қатынас нәтижесінде туындайды. Белсенді үдерістердің негізгі түрлері мыналар:

- Неологизмдердің пайда болуы;
- Қысқарту мен ықшамдау;
- Кәсіпке, мамандыққа байланысты кірме сөздер;
- Семантикалық өзгеріске ұшыраған сөздер;
- Диалектілер мен жаргондардың әсері;
- Стилистикалық өзгерістер;
- Тілдің стандартқа сай жазылуы;
- Тілдік нормалардың өзгеруі;
- Тілдің қолданылуы аясының кеңеюі;
- Сөзжасам;

Жаңа ұғымдар мен құбылыстарды білдіретін неологизмдер (жаңа сөздер) тілдің сөздік қорын толықтырады. Ғылым мен техника, мәдениет, саясат және қоғамдағы өзгерістердің әсерімен неологизмдер белсенді түрде қалыптасады. Мысалы, «вакцинация», «инновация», «маркетинг», «пост» сияқты сөздер жақында тілге еніп, белсенді қолданысқа енді.

Сөздерді қысқарту тілдің икемділігін арттырып, сөйлесуді жылдамдатуға мүмкіндік береді. Мысалы, халықаралық тәжірибеде кең тараған аббревиатуралар (мысалы, «ОБСЕ», «БҰҰ») немесе тілімізде қолданылатын қысқартылған сөздер (мысалы, «Ғаламтор» – «ғаламдық тор» сөзінен) үдерістің бір түрі.

Тілдер арасындағы қарым-қатынас нәтижесінде жаңа сөздер белсенді түрде тілге еніп отырады. Әсіресе, ағылшын тілі мен орыс тілінен енген сөздер қазіргі қазақ тілінде кең тараған. Мысалы, «интернет», «менеджмент», «флешмоб» сияқты сөздер осы үдерістің көрінісі.

Сөз мағыналарының кеңеюі, тарылуы немесе толық өзгеруі – белсенді үдерістердің бірі. Мысалы, бұрын «телефон» деген сөз тек қоңырау шалуға арналған құрылғыны білдірсе, қазір «смартфон» деген жаңа мағынаға ие болды. Сондай-ақ кейбір сөздер өз мағынасын тарылып, тек бір контексте ғана қолданылып жүр.

Өртүрлі аймақтық немесе әлеуметтік диалектілердің және жаргондардың тіліне әсері белсенді үдерістердің бірі болып табылады. Жастар жаргоны немесе белгілі бір кәсіби

топтардың қолданатын арнайы лексикасы қоғамда кеңінен таралуы мүмкін. Кейбір жаргон сөздер жалпы қолданысқа енеді, мысалы, «лайк», «хайп» сияқты сөздер.

Сөйлеу және жазу стиліндегі өзгерістер де тілдің дамуына әсер етеді. Әсіресе, интернет және әлеуметтік желілердің дамуымен байланысты тілдегі бейресми стильдің ықпалы арта түсті. Бұл коммуникацияны жеңілдетсе де, тілдік нормаларға әсер етіп, тілдің қарапайымдануына алып келуі мүмкін [7, 142].

Тілдегі әртүрлі диалектілер мен жаргондар уақыт өте келе біркелкіленіп, тілдің стандартты нұсқасын қалыптастырады. Мемлекеттік тілдің ресми нұсқасының қалыптасуы тілдің біртұтастығына ықпал етеді. Бұл үдеріс әсіресе мемлекеттік деңгейде жүргізілетін тіл саясаты арқылы іске асып, тілді стандарттау мен кодификациялауда маңызды рөл атқарады.

Қоғамдағы тілдік өзгерістермен бірге тілдік нормалар да өзгеріске ұшырайды. Сөздердің жазылу ережелері, грамматикалық нормалар немесе орфоэпиялық талаптар уақыт өте келе жаңарып, қолданыстағы тілдік жүйеге сәйкес қайта қарастырылады. Мысалы, кейбір ережелердің ресми грамматикада өзгеруі тілдің табиғи дамуына бейімделеді.

Тілдің қолдану аясындағы кеңеюі де маңызды үдерістердің бірі. Ғылым, технология, білім беру салаларында тілді белсенді қолдану оның лексикалық және терминологиялық қорын байытады [8, 65]. Қазақ тілінде де көптеген ғылыми-техникалық терминдер мен жаңа ұғымдар қалыптасуда.

Сөзжасам процесі үнемі даму үстінде. Қазіргі кезде шет тілдік сөздерден жаңа сөз жасау немесе тіліміздегі сөздердің түрлі формаларын өзгертіп, жаңа мағыналар беру белсенді жүргізіліп келеді. Мысалы, «электрондық пошта» сөзінен «е-пошта» деген қысқартылған нұсқа пайда болды.

Тіл біліміндегі белсенді үдерістер тілдің өміршеңдігі мен өзгермелі әлемге бейімделуін қамтамасыз етеді. Тіл үнемі дамып, қоғамдағы өзгерістерге сай жаңарып отырады, бұл оның функционалдығын арттырып, қолданыс аясын кеңейтеді. Белсенді үдерістер арқылы тіл тек лексикалық және грамматикалық деңгейде ғана емес, әлеуметтік, мәдени және саяси аспектілерде де дамып отырады [9, 81].

Нәтижелер. Ғылым мен техниканың дамуы, әлеуметтік өзгерістер жаңа ұғымдар мен құбылыстарды сипаттайтын жаңа сөздерді қажет етеді. Мұндай жаңа сөздер терминология ретінде тілімізге еніп, оның қорын байытады. Әртүрлі әлеуметтік топтардың тіл қолданудағы ерекшеліктері тіл дамуына әсер етеді. Мысалы, жас ұрпақтың тілді қолдану стилі, жаргондар, сленгтер тілдің дамуына ықпал етеді. Әдебиет, өнер, кино және бұқаралық ақпарат құралдарының тілге әсері зор. Олар арқылы белгілі бір сөздер мен фразалар кең таралып, тілді дамытуға үлес қосады.

Экстралингвистикалық факторлар тілдің дамуына сыртқы, басқа тілдермен қарым-қатынас арқылы болатын өзгерістерді қамтиды.

Интерференциялық факторлар тілдер арасындағы өзара байланыс, жаңа сөздер мен терминдердің бір тілден екінші тілге енуіне алып келеді. Бұл әсіресе жаһандану дәуірінде кең таралған құбылыс.

Қостілділік және көптілділік: Қоғамда бірнеше тіл қатар қолданылатын болса, бір тілдің басқа тілдерден сөздер қабылдауы жиілейді. Мысалы, қазақ тіліне орыс тілі мен ағылшын тілінен күн сайын жаңа сөздер еніп отыр.

Сонымен қатар, тілдің адам иммунитеті сияқты өзін-өзі реттейтін механизмі бар: тіл өзінің ішкі бірлігін сақтау үшін белгілі бір өзгерістерге қарсы тұра алады немесе оларды қабылдайды.

Тіліміздің дамуы барысында сөздер қысқартындығы белгілі. Сөздерді қысқарта қолдану - жеңілдетуге бағытталған табиғи процесс. Тілдік нормалар мен ережелер уақыт өте келе өзгеріп, жаңа ережелер мен нормалар қабылданады. Алайда бұл процесс тілдің жүйелілігін бұзбайды, керісінше, оны жетілдіреді. Тілдің дамуындағы тағы бір маңызды заңдылық – оның қоғамда қолданылуы мен таралуы. Тілдің дамуында оны қолданушылардың саны, қоғамдағы рөлі маңызды.

Тіл біліміндегі сөздердің будандасуы туралы сөз қозғау үшін сөзжасамды атап өту керек. «Сөзжасам» — жаңа сөздердің пайда болуы мен қалыптасуын зерттейтін маңызды бағыт [10, 93]. Ол тілдің сөздік қорын байытып, оның дамуына ықпал етеді. Сөзжасам арқылы тілдің лексикалық жүйесі жаңарып, оған жаңа мағына мен ұғымдар енеді, бұл оның функционалдығын кеңейтеді. Тіл білімінде сөзжасамның рөлі бірнеше негізгі аспектілерде көрінеді:

Лексикалық қорды толықтыру. Сөзжасам жаңа сөздер мен ұғымдарды енгізіп, тілдің сөздік қорын кеңейтеді. Бұл тілдің икемділігін арттырып, жаңа құбылыстарды сипаттауға мүмкіндік береді. Мысалы, «смартфон», «ғаламтор», «инновация» сынды сөздер заманауи технологиялармен бірге тілімізге еніп, қолданыс тапты.

Сөздің бейімделу қабілетін арттыру. Сөзжасам тілдің қоғамдағы әлеуметтік және мәдени өзгерістерге бейімделуіне мүмкіндік береді. Жаңа сөздер жасау арқылы тіл үнемі жаңарып, ортаға сәйкес келіп отырады, бұл оны өзекті және тиімді етеді.

Сөз мағынасының өзгеруі және кеңеюі. Сөзжасам сөздердің мағынасын кеңейтіп, жаңа мағыналық реңктерді қосуға мүмкіндік береді [11, 265]. Қосымша жұрнақтар арқылы негізгі сөздер жаңа туындыларға айналады: «жаз» — «жазушы», «оқу» — «оқулық», бұл олардың қолдану аясын кеңейтеді.

Тілдің ұлттық ерекшелігін сақтау. Сөзжасам тілді сыртқы әсерлерден қорғай отырып, оның ұлттық ерекшеліктерін сақтап қалуға көмектеседі. Мысалы, шет тілінен енген сөздерді ұлттық ерекшелікке бейімдеп қабылдау арқылы тілдің табиғи дамуы сақталады. «Компьютер» сөзінен «компьютерлендіру» сияқты туынды сөз жасау осының айғағы.

Синтаксистік құрылымға ықпалы. Жаңа сөздер жасау тілдің синтаксистік құрылымына да әсер етеді. Жаңа ұғымдар сөйлемдегі мағыналық байланыстарды күшейтіп, тілдің синтаксистік заңдылықтарын байытады.

Когнитивті функциясы. Жаңа сөздің жасалуы - адамдардың танымдық қабілеттерін дамытып, қоршаған ортаны түсінуді жеңілдетеді. Жаңа сөздер арқылы адамдар жаңа құбылыстарды сипаттап, ойлау жүйесін жетілдіреді, бұл когнитивті тіл білімінің маңызды аспектісі.

Сөзжасам тілдің дамуы мен қоғамдағы өзгерістерге бейімделуіне ықпал етіп, оның лексикалық байлығын арттырады. Сонымен қатар, ол ұлттық ерекшеліктерді сақтап, жаңа ұғымдарды бейімдеп енгізуге көмектеседі, бұл тілдің өміршеңдігін қамтамасыз етеді.

Тіл – үздіксіз дамып, жетіліп, өзгеріп отыратын құбылыс. Қарым-қатынас құралы. Тілсіз қоғам болмайды. Кез келген ұлттың ұлылығын анықтап, елдігін елеп тұратын саясат та – тіл саясаты. Қазақ тілі - бай, әуезді, әсем тіл.

Тілдер арасындағы өзара қарым-қатынас нәтижесінде жаңа лексикалық бірліктер белсенді түрде тілдік қорымызға еніп отырады. Әсіресе, ағылшын және орыс тілдерінен енген сөздер қазіргі қазақ тілінде кеңінен қолданысқа ие болған. Мысалы, «интернет», «менеджмент», «флешмоб» тәрізді атаулар осы құбылыстың айқын көрінісі болып табылады.

Мағыналық түрленіске ұшыраған лексемалардың басым бөлігі анықтауыштық қызмет атқарады. Күнделікті сөйлеу тәжірибемізде қандай сөйлемді алсақ та, құрамында кірме элементтері бар (гибридтелген) сөз тіркестері жиі кездеседі. Мысалы: Ішкі істер министрлігі, инфляциялық өзгерістер, ішкі бюджет, педагогикалық кеңес, анемия дерті, қант диабеті, этномәдени ұғым, ұлттық үлгі, алкогольге тәуелділік, халықаралық ұғымдар, көлемді конференция, гуманитарлық жәрдем, тіркеу дәптері, республикалық жиналыс, т.б.

Қорытынды. Мақалада Гибрид сөздер – екі немесе одан да көп тілдің элементтерін біріктіріп жасалған тілдік бірліктер. Қазақ тіліндегі гибрид сөздер жаһандану үдерісі, мәдениетаралық байланыстар, ғылыми-техникалық прогресс және басқа тілдерден енген сөздерді игеру нәтижесінде пайда болуда. Мұндай сөздер күнделікті тұрмыста, ғылыми терминологияда, жарнама мен медиа саласында жиі қолданылады.

Гибрид сөздердің жасалуы: Гибрид сөздер тілдік қажеттіліктерді өтеу мақсатында жасалады. Қазақ тілінде олар көбіне шетелдік сөздердің түбіріне қазақ тіліндегі

қосымшаларды жалғау арқылы жасалады. Мысалы: «интернетке», «лайктау», «чаттасу». Бұл құбылыс қазақ тілінің бейімділігі мен икемділігін көрсетеді. Қолданыс салалары, Күнделікті өмірде: Әлеуметтік желілер мен коммуникация құралдары арқылы жиі қолданылады. Ғылым мен техникада: Жаңа ұғымдар мен терминдер көбінесе гибрид үлгісінде қабылданады. Жарнама және бизнес: Жылдам түсінікті әрі тартымды болу үшін жиі қолданылады.

Гибрид сөздердің артықшылықтары мен кемшіліктері: Артықшылықтары: Тілдің икемділігі мен дамуын көрсетеді, жаңа ұғымдарды тез меңгеруге мүмкіндік береді.

Кемшіліктері: Қазақ тілінің түпнұсқалық құрылымы мен стиліне ықпал етіп, тілдік нормаларды бұзуы мүмкін.

Ұсыныстар: Гибрид сөздерді қолдануда тілдік нормалар мен мәдени ерекшеліктерді сақтау маңызды.

Тіл мамандары мен қоғам жаңа сөздерді қазақы сипатта игерудің тиімді жолдарын ұсынуы керек, яғни қазақ тіліндегі гибрид сөздер – заман талабына сай пайда болған тілдік құбылыс. Олар қазақ тілін байытып, оның жаңа лексикалық қорын кеңейтуде маңызды рөл атқаруда. Дегенмен, бұл үрдіс тілдің тұрақтылығын сақтай отырып, ұлттық сипатынан алшақтамауды талап етеді.

Әдебиеттер

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Пер.с.нем. – М.: Прогресс, 2000. – 400 б.
2. Соссюр Ф. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977. – 380 б.
3. Момынова, Б. Тілдегі гибрид (будан) сөздердің жасалуы және жаңа емле ережелеріндегі жазылу үлгілері. URL: <https://qamshy.kz/article/48420-tildegi-gibrid-budan-sozderdinh-dgasaluy-dgane-dganha-emleeredgelerindegi-dgazy>
4. Байтұрсынұлы, А. Шығармалары. Алты томдық шығармалар жинағы. Т. 2: оқу құралы / А. Байтұрсынұлы. – Алматы: Ел-шежіре, 2013. – 384 б
5. Сазанец И.М. Английский гибридизм. Производные гибриды: автореферат дисс. кандидата филологических наук: – Тула, 2008. – 22 с.
6. Маманов И. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Арыс, 2007. – 488 б.
7. Курманбекова З.Р., Саркенова Қ.Қ. Желі қолданушысының коммуникативтік типтері // Еуразия гуманитарлық институты хабаршысы № 1 / 2023. – Р. 71-86. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2023-1.06>.
8. Байтұрсынұлы А. Қазақ тіл білімінің мәселелері / Құраст. Ғ. Әнес. – Алматы: Абзал-Ай, 2013. – 640 б.
9. Момынова Б.Қ. Қазақ тіліндегі гибрид сөздер және тіл тазалығы проблемасы // Рухани жаңғыру және тіл білімі мәселелері. – Астана: А.Н. Гумилев ат. ЕҰУ баспасы, 2018. – 426 б.
10. Құрманбайұлы Ш. Терминологиялық сөздік жасауға арналған әдістемелік нұсқаулық. – Астана: Фолиант, 2018. – 22 б.
11. Specialized Lexicography: Print and Digital, Specialised Dictionaries, Databases//edited by V. Jesensek. Berlin. – Boston: Walter de Gruyter, 2013. – 244 p.

А.Ж. НУСУПОВА, Ж. ТОҚТЫБАЕВА, З.Р. КУРМАНБЕКОВА

Таразский университет имени М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан

ГИБРИДНЫЕ СЛОВА В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБРАЗОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ

Аннотация. Появление и использование гибридных слов в современном казахском языке является одним из важных показателей развития языка. В данной статье рассматриваются способы образования гибридных слов и их использование. Гибридные слова создаются путем объединения элементов из двух и более языков, причем большинство из них широко

применяется в научной, технической и информационно-технологической сферах. В статье также обсуждается влияние гибридных слов на структуру казахского языка, их роль в лексическом фонде и письменной коммуникации. Кроме того, изучаются процессы формирования новых слов и терминов, словообразование и графоорфографические изменения.

В настоящее время интеграция, то есть сближение и смешение языков, стала явлением, наблюдаемым во всех языках. Гибридизация в казахском языке — это процесс образования слов путем объединения элементов, заимствованных из иностранных языков. Такие слова часто встречаются в научно-технической сфере и письменной коммуникации. Гибридизация приводит к увеличению числа заимствованных слов в языке и появлению слов, обозначающих новые понятия. Это явление особенно активно проявляется в условиях массовой компьютеризации и развития науки и техники.

Ключевые слова: гибридные слова, казахский язык, интеграция, вводные слова, чистота языка.

A.Zh. NUSUPOVA, Zh. TOKTYBAYEVA, Z.R. KURMANBEKOVA

M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan

HYBRID WORDS IN THE KAZAKH LANGUAGE: FORMATION AND USAGE

Annotation. The emergence and usage of hybrid words in modern Kazakh are significant indicators of the language's development. This article explores the ways hybrid words are formed and their usage. Hybrid words are created by combining elements from two or more languages, and the majority of such words are widely used in scientific, technical, and information technology fields. The article also discusses the impact of hybrid words on the structure of the Kazakh language, their role in the lexical fund, and written communication. Additionally, the processes of forming new words and terms, word formation, and grapho-orthographic changes are examined.

Currently, linguistic integration, that is, the convergence and mixing of languages, has become a phenomenon observed in all languages. Hybridization in the Kazakh language refers to the process of creating words by combining elements borrowed from foreign languages. Such words are often found in scientific and technical fields and written communication. Hybridization leads to an increase in borrowed words in the language and the emergence of words denoting new concepts. This phenomenon is particularly evident in the context of mass computerization and the development of science and technology.

Keywords: hybrid words, Kazakh language, integration, introductory words, purity of language.

References

1. Gumböldt V. İzbrannyye trudy po iazykoznaniiu. Per.s.nem. – M.: Progres, 2000. – 400 b.
2. Sossür F. Trudy po iazykoznaniiu. – M.: Progres, 1977. – 380 b.
3. Momynova, B. Tildegı gibrid (budan) sözderdiñ jasaluy jáne jaña emle erejelerindegi jazylu ülgileri. URL: <https://qamshy.kz/article/48420-tildegı-gibrid-budan-sozderdinh-dgasaluy-dgane-dganha-emleeredgelerindegi-dgazy>.
4. Baitürsynüly, A. Şyğarmalary. Alty tomdyq şyğarmalar jınaǵy. T. 2: oqu qūraly / A. Baitürsynüly. – Almaty: El-şejire, 2013. – 384 b.
5. Sazanec İ.M. Angliski gibridizm. Proizvodnye gibridy: avtoreferat diss. kandidata filologicheskikh nauk: – Tula, 2008. – 22 s.
6. Mamanov İ. Qazaq tıl bilimniñ мәseleleri. – Almaty: Arys, 2007. – 488 b.
7. Kurmanbekova Z.R., Sarekenova Q.Q. Jeli qoldanuşysynyñ komunikativтік tipteri // Eurazia gumanitarlyq instituty habarşysy № 1/2023. – R. 71-86. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2023-1.06>.
8. Baitürsynüly A. Qazaq tıl bilimniñ мәseleleri / Qūrast. Č. Änes. – Almaty: Abzal-Ai, 2013. – 640 b.

9. Momynova B.Q. Qazaq tilindegi gibriddi sözder jäne til tazalyğy problemasy // Ruhani jañğyru jäne til bilimi мәseleleri. – Astana: L.N. Gumilev at. EÜU baspasy, 2018. – 426 b.
10. Qürmanbaiuly Ş. Terminologialyq sözdik jasaüa arnalğan ädistemelik nüsqaulyq. – Astana: Foliant, 2018. – 22 b.
11. Specialized Lexicography: Print and Digital, Specialised Dictionaries, Databases//edited by V. Jesensek. Berlin. – Boston: Walter de Gruyter, 2013. – 244 p.

Авторлар туралы мәлімет:

Нусупова Асима Жеңісбекқызы – филология ғылымдарының кандидаты, М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан.

Нусупова Асима Женисбековна – кандидат филологических наук, и.о. доцента Таразского университета имени М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан.

Nusupova Asima Zhenisbekovna – Candidate of Philological Sciences, Acting Associate Professor of M.H. Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan.

Тоқтыбаева Жадыра Жанбулатқызы – М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің магистранты, Тараз, Қазақстан

Токтыбаева Жадыра Жанбулатқызы – магистрант, Таразский университет имени М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан

Toktybaeva Zhadyr Zhanbulatqyzy – Master’s student, M.Kh.Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan.

Курманбекова Зульфия Рахматдилдаевна – философия докторы (PhD), М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы, Тараз, Қазақстан

Курманбекова Зульфия Рахматдилдаевна – доктор филологии (PhD), старший преподаватель Таразского университета имени М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан.

Kurmanbekova Zulfiya Rakhmatdildaevna – Doctor of Philosophy (PhD), senior lector M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan.